Obsah

Úvod

Úvodní slovo 9

Průvodce

1. Poznáváme žáky s OMJ aneb kdo jsou a co potřebují pro úspěšné studium 15
1.1 Kdo jsou žáci s OMJ 16
1.2 Pojmy z legislativy 17
1.3 Co žáci s OMJ většinou prožívají 19
1.4 Co žáci s OMJ potřebují 21
1.5 Získávání vícejazyčnosti 22
Co můžeme dělat? 26

2. Budujeme opěrný systém školy aneb jak efektivně využít a rozšířit dosah pedagogického týmu 29
2.1 SŠ jako integrující instituce 30
2.2 Podpůrné prostředí spoluvytváří každý z nás 31
2.3 Budování a spolupráce týmu 33
Co můžeme dělat? 38
Audit 3 + 3: co už ve škole děláme? 39

3. Přijímáme žáky s OMJ na SŠ aneb jak být transparentní v podmínkách přijetí a co zjišťovat o uchazečích 41
3.1 Podpora při orientaci v přijímacím řízení 42
3.2 Příprava před vstupem na SŠ 43
3.3 Jednotné přijímací zkoušky na maturitní obory 43
3.4 Rozhovor jako součást kritérií přijímacího řízení 45
3.5 Informace o uchazečích s OMJ 46
3.6 Doklady žáků s OMJ 48
Co můžeme dělat? 50
Audit 3 + 3: co už ve škole děláme? 52

4. Připravujeme se na nástup žáka s OMJ aneb co zjišťovat a zajišťovat 53
Co můžeme dělat? 57
Audit 3 + 3: co už ve škole děláme? 61

5. Hledáme možnosti podpory aneb jak na podpůrná opatření a jak komunikovat s PPP i rodiči 63
5.1 Podpůrná opatření 64
5.2 Využívání podpůrných opatření 69
5.3 Organizace výuky ČDJ ve škole 71
5.4 Spolupráce s PPP 73
5.5 Komunikace s rodiči 75
Audit 3 + 3: co už ve škole děláme? 79

6. Pečujeme o pohodu ve třídě aneb jak pracovat s třídním kolektivem a zároveň myslet na sebe **81**
6.1 Jak to mají středoškoláci 83
6.2 Psychosociální kompetence a „pohoda“ 85
6.3 Buddy program 88
6.4 Práce s kolektivem 91
6.5 Přívětivé prostředí do každé hodiny 93
Co můžeme dělat? 95
Audit 3 + 3: co už ve škole děláme? 104

7. Učíme češtinu nejen v češtině aneb jak na rozvoj jazykových dovedností v hodinách ČDJ i jinde **105**
7.1 Co to je čeština jako druhý jazyk? 105
7.2 Diagnostika 106
7.2.1 Hluboká past sebehodnocení 106
7.2.2 Úvodní diagnostika a jak na ni 107
7.2.3 Konkrétní příklady již vytvořených diagnostik 108
7.3 Úrovně a jejich potřeby 109
7.3.1 Na základech stojí celý dům 109
7.3.2 Základy máme. A co dál? 112
7.4 Co potřebují žáci s OMJ rozvíjet 113
7.4.1 Čtení s porozuměním 113
7.4.2 Psaní 118
7.4.3 Mluvení 121
7.4.4 Poslech 124
7.4.5 Foneticko-fonologická rovina 124
7.4.6 Lexikálně-sémantická rovina 126
7.4.7 Morfologicko-syntaktická rovina 127
7.4.8 Pragmatická rovina 129
Co můžeme dělat? 130

8. Stavíme lešení ve výuce aneb jak zpřístupnit učivo (nejen) žákům s OMJ **133**
8.1 Pohyblivý cíl 135
8.2 Diferenciace učiva čili hledáme to důležité 137
8.3 Hodnocení 140
8.4 Podporuj(e)me žáky s OMJ ve výuce 143
8.5 Nástrahy praktické výuky 144
8.6 Mateřský jazyk a vícejazyčnost 145
Co můžeme dělat aneb jak postavit lešení? 148
Audit 3 + 3: co já osobně ve své výuce už dělám? 164

9. Připravujeme se k maturitě z ČJL aneb o nástrahách maturit a jak se s nimi vypořádat **165**
9.1 Maturita z ČJL 166
9.2 Úlevy pro žáky s OMJ? 167
9.3 Úspěšnost žáků s OMJ u maturitní zkoušky z ČJL 169
9.4 Příprava k jednotlivým částem maturitní zkoušky z ČJL 172
Co můžeme dělat? 178
Audit 3 + 3: co už ve škole děláme? 190

10. Podporujeme žáky s OMJ v učebních oborech aneb co můžeme dělat již nyní **191**
Co můžeme dělat? 197
Audit 3 + 3: co už ve škole děláme? 203

Přílohy

Příloha č. 1: Formulář „Tipy, na co se zeptat rodičů“ (česky + ukrajinsky) 206
Příloha č. 2: Karta žáka s OMJ – Hotelová škola Vršovická 210
Příloha č. 3: Formulář „Kontakty na školu a na rodiče žáka“ (česky + vietnamsky) 211
Příloha č. 4: Kartičky na rozvíjení otázek 215
Příloha č. 5: Seznam konverzačních témat (cca úroveň A2–B2) 219
Příloha č. 6: Sylabus pro kurz češtiny jako druhého jazyka pro žáky 1. ročníku SŠ 220
Příloha č. 7: Sylabus pro kurz češtiny jako druhého jazyka pro žáky 2. ročníku SŠ 221
Příloha č. 8: Sylabus pro kurz češtiny jako druhého jazyka pro žáky 3. ročníku SŠ 222
Příloha č. 9: Sylabus pro maturitní kurz pro žáky 4. ročníku SŠ 223
Příloha č. 10: Příklad diferenciace učiva 224
Příloha č. 11: Bingo! aneb podporuji žáky s OMJ ve výuce 228
Příloha č. 12: Ukázka prezentace a pracovního listu k literárnímu dílu „Petrolejové lampy“ (J. Havlíček) 230

Seznam použitých zkratek **233**

Použité zdroje **234**
Legislativní zdroje 234
Literatura 234
Materiály a nástroje METY 236
Ostatní online zdroje 236

1. POZNÁVÁME ŽÁKY S OMJ aneb KDO JSOU A CO POTŘEBUJÍ PRO ÚSPĚŠNÉ STUDIUM

Aruna nastoupila na střední odborné učiliště s velice nízkou znalostí jazyka poté, co se přistěhovala za rodiči z Mongolska v 15 letech. Do té doby žila v Mongolsku s babičkou. Ačkoliv o prázdninách před nástupem do školy absolvovala začátečnický kurz v jazykové škole, umí jen pár základních slov a frází. Když se jí někdo na něco zeptá, jen se usmívá, případně kývá hlavou.

Zato Hana s dorozuměním nemá problémy, se spolužáky si rozumí, je oblíbená a vyhlášená optimistka. Hana se narodila v České republice rodičům pocházejícím z Vietnamu. Od té doby Hana žije a vzdělává se v ČR. Celá rodina doma mluví vietnamsky, Haně je ale bližší čeština. I když se domluví dobře, stále jí dělá problém skloňování, ale i spisovná čeština, slohy nebo odborné pojmy. Na maturitní obor se nedostala kvůli horší češtině, vzali ji ale na učiliště, kde získala výuční list. Během toho docházela na různá doučování z češtiny. Později se dostala na nástavbu, a nakonec zvládla i maturitní zkoušku (ČJL na druhý pokus).

Martin nastoupil na střední školu poté, co se s rodiči vrátil z Německa, kde žili posledních šest let. Martin má dvojí občanství, otec je Němec, matka Češka. S komunikací problém nemá, protože doma vždycky mluvil s mámou česky. Dvě třetiny svého vzdělávání ale strávil v zahraniční škole, takže mu chybí znalost odborného českého jazyka (v ČJL i v jiných předmětech), problémy mu také dělá napsat souvislý text se správnou stavbou vět. Když se na hodinách odvolává na svou migrační zkušenost a neznalost některých slov, učitelé ho neberou vážně, je to přeci rodilý Čech, určitě se jen vymlouvá…

Žáci s cizí státní příslušností, cizinci, s migrační zkušeností, z odlišného kulturního prostředí, s nedostatečnou znalostí či úplnou neznalostí jazyka, žáci s odlišným mateřským jazykem. Pravděpodobně jste se již setkali s některým z těchto pojmů i s nějakým žákem, který by se do některé z těchto kategorií či do více z nich hodil. Záměrem kapitoly je přiblížit situaci těchto žáků a vymezit ji terminologicky. Ani jeden z těchto záměrů není jednoduchý, protože vždy určitým způsobem abstrahujeme, kategorizujeme, a tím konkrétní děti či mladé dospělé připravujeme o šíři a mnohovrstevnatost jejich příběhů, životních situací. A to neděláme rádi.

Žádné dítě ani žádného žáka necharakterizuje pouze jedna kategorie – v našem případě cizojazyčný původ či odlišná země původu. Žáci mají různé talenty, zkušenosti, dovednosti, vědomosti, zájmy a sny, ale i strasti, bolesti, stesky, obavy, nálady i slabé stránky a nedostatky. To stejné můžeme pochopitelně říci o komkoliv z nás. Jelikož je tato publikace o žácích s odlišným mateřským jazykem (OMJ), budeme na žáky pohlížet zejména z této perspektivy – tedy jak odlišný mateřský jazyk, cizojazyčné domácí prostředí, migrační zku-